

SAM
HÄLLS
VETEN
SKAP

50 ÅR

GÖTEBORGS UNIVERSITET

En pigg och modern 50-åring, ständigt i framkant

Birger Simonson, dekan

ett 50-årsfirande är en stor sak. Förr i tiden utgjorde 50-årsdagen själva sinnebilden för toppen av en levnadsbana. Det finns en gammal tavla som distribuerades som en vacker färgplansch i några veckotidningar för bortåt 100 år sedan. Den har rubriken Mannens åldrar och utgörs av en ålderstrappa. På ena sidan går en trappa upp mot det översta trappsteget. På det första trappsteget leker en tioåring käck och glad, på det andra trappsteget delar han platsen med sin tillkommande och så vidare upp mot det översta trappsteget.

På tavlan illustreras mannen som 50-åring, på toppen av sin livsbana. Sedan fortsätter trappan neråt igen, där illustreras hur mannens skröplighet tilltar allteftersom åren går.

Under det högsta trappsteget står följande text att läsa: *Vid 50 på sin banas höjd, han väger livets sorg och fröjd.* Men sen går det tyvärr ganska raskt nedåt. Under bilden av 60-åringen kan man läsa följande pessimistiska prognos: *Vid 60 vägen redan lutar, dit ned där livets vandring slutar.*

Fakulteten fyller femtio år. Den är, precis som mannen på 50-årstrappsteget, i fin form. Men där tar likheten som väl är slut, för vi har knappast tänkt oss en nedåt-sluttande trappa för de kommande femtio åren. I stället ser jag framför mig en mycket gynnsam utveckling för vår fakultet. Allt talar för detta. Inte minst om vi ser till de senaste årens expansiva utveckling och till samhällets ökande behov av samhällsvetenskaplig forskning och utbildning.

FEMTIOÅRINGEN ÄR PIGG. I själva verket har fakulteten fortfarande de karaktärsdrag som kännetecknar tonårstiden: den har en glupande aptit och den växer så det knakar. Aptiten demonstreras bland annat av stor aktivitet när det gäller att utveckla förslag till forskningsprojekt och att också hämta hem medel för att kunna genomföra dem. Vid vår fakultet har de externa forskningsanslagen ökat med nästan 25 procent bara under de senaste tre åren.

Femtioåringen är också modern och fortsatt ständigt i framkant. Bland annat satsar fakulteten framgångsrikt på att öka andelen professorer som är kvinnor. Vi har områden där vi på senare tid har sett alltfler centrubildningar och forskningsprojekt som korsar fakultetsgränser och vetenskapsområden. Centrum för åldrande och hälsa (Age Cap) är ett sådant i ett samarbete mellan bland andra medicin, psykologi och sociologi. Ett annat exempel är Centrum för forskning och utbildning kring riskbruk, missbruk och beroende (CERA) som bygger hållbara nätverk mellan forskare vid vår egen fakultet och Sahlgrenska akademien och därtill är ytterst aktivt i att koppla samman dessa med ett stort antal organisationer utanför universitetet. Även i utbildningarna ser vi en trend både mot ökande samarbeten mellan institutioner inom fakulteten och med institutioner vid andra fakulteter. Vi har flera sådana utbildningsprogram. En viktig samarbetspartner är i det sammanhanget Handelshögskolan.

Fakulteten lever alltmer sitt liv som en integrerad del av samhället. Utbildningarna liksom forskningen vid vår fakultet väcker stort intresse i media och i annan informationsspridning utanför universitetet. Ingen har kunnat undgå att vår fakultet är mycket synlig i media i valtider och för övrigt också i alla sammanhang

där frågor som rör demokrati och statens och kommunernas styrning behandlas. Men det är också mycket tydligt att alla fakultetens övriga forsknings- och utbildningsområden är starkt efterfrågade av allmänheten vare sig synligheten sker genom media eller i olika samverkansformer med organisationer utanför universitetet.

ATT STÄNDIGT LIGGA i framkant innebär att vi fortsätter att utveckla forskning och utbildning i relation till samhällets behov men att vi samtidigt ser till att inte låta oss överstyras av kortsiktiga behov eller modenycker. Detta är en av universitetets allra största styrkor. Det gäller att inte tappa bort den forskning som för tillfället inte är hetast hos forskningsråden eller den utbildning som för tillfället inte är den mest populära hos studenterna. Vi måste fortsätta att vara vaksamma på detta.

Det är vi själva som har den bästa förmågan att avgöra hur den balansen skall upprätthållas och därför är det också vi själva på fakultets- och institutionsnivå som fattar besluten om hur den avvägningen skall se ut. Jag ser detta som centralt för att fakultetens forskning och utbildning i fortsättningen skall bli lika framgångsrika som den varit under de gångna femtio åren. Vi måste upprätthålla kontinuitet samtidigt som vi också svarar upp mot de förväntningar samhället har rätt att ställa på oss.

Jag är stolt över att företräda Samhällsvetenskapliga fakulteten. Jag är också övertygad om att alla de andra 700 anställda vid fakulteten känner stolthet över vad fakultetens tidigare och nuvarande medarbetare har uträttat under de femtio åren fram tills nu och en stolthet i att vara delaktiga i den mycket positiva utveckling som äger rum nu och framöver.

Alla av oss kommer inte att vara med om femtio år när fakulteten i en eller annan form firar 100-årskalas. Men några av er kommer sannolikt att vara det. Jag är övertygad om att den som då håller inledningstalet kommer att kunna beskriva utvecklingen av de nu kommande femtio åren lika positivt som jag just har gjort vad gäller fakultetens första femtio år. ☞

Några nedslag i fakultetens halvsekel

Lennart Weibull, seniorprofessor

Den 1 september 1965 registrerade jag mig för att läsa ett betyg i statskunskap vid Göteborgs universitet. Platsen var andra våningen i ett köpcentrum i stadsdelen Kallebäck. Några år senare började jag att studera psykologi och hamnade då i källarplanet på ett nybyggt höghus på Bangatan i Majorna. Och innan jag 1969 var färdig med min samhällsvetenskapliga grundexamen hade jag dessutom hunnit läsa sociologi i en kontoriserad bostadsfastighet på Vasagatan och pedagogik i ett kontorshus på Mölndalsvägen vid Almedal.

När jag började mina studier i statsvetenskap hade den samhällsvetenskapliga fakulteten funnits i ett år. Som ny student hade jag ingen uppfattning om vad en fakultet kunde vara, utom att jag sett att fakultet fanns med i namnet på studentföreningen FFS. Inte heller visste jag något om Göteborgs universitet. Jag hade visserligen varit i den imponerande huvudbyggnaden för att skriva in mig och fått en grön tentamensbok, men sedan handlade det om att bedriva sina ämnesstudier ute i periferin.

Ett halvsekel senare är det mesta annorlunda. Universitetet har samlats till några områden i centrala Göteborg och fakulteterna har blivit alltmer profilerade. Själv har jag under de gångna decennierna hunnit vara aktiv både på institution och fakultet samt i universitetsledning. Under dessa år har det hänt mycket som i grunden förändrat den högre utbildningen i Sverige. I det följande har jag i ett samhällsvetenskapligt fakultetsperspektiv försökt göra några subjektiva nedslag i något av det som hänt.

Etablering av en samhällsvetenskaplig fakultet

Samhällsvetenskapliga fakulteten tillkom 1964. Etableringen som beslutades av regeringen gällde alla universitet. Förutsättningen i Göteborg var att universitetet hade grundats tio år tidigare genom att Göteborgs högskola och den medicinska högskolan i Göteborg lades samman. Högskolan omfattade vad man då kallade den filosofiska fakulteten som bestod av både naturvetenskapliga och humanistiskt-samhällsvetenskapliga ämnen.

Den första förändringen hade skett 1961. Utvecklingen av naturvetenskapen gjorde det naturligt att skilja ut ämnesområdet som en egen fakultet. Det som var kvar av den filosofiska fakulteten benämndes nu humanistisk fakultet. Med tillkomsten av flera samhällsvetenskapliga ämnen uppfattades dock benämningen som allt mindre adekvat och genom beslutet 1964 skildes därför ett antal ämnesområden – i praktiken nio lärostolar vid Göteborgs universitet – ut som samhällsvetenskap. Övriga lärostolar behöll benämningen humaniora.

De samhällsvetenskapliga lärostolarna var dels sådana som hade en lång tradition inom Göteborgs högskola, dels sådana som tillkommit det senaste decenniet. De äldsta var nationalekonomi och statskunskap som inrättats på

Samhällsvetenskapliga lärostolar 1964

Nationalekonomi (inrättad 1901)

Statsvetenskap (1901)

Psykologi och pedagogik, (1937, 1956)

Ekonomisk historia (1949)

Statistik (1951)

Pedagogik och pedagogisk psykologi, (1956)

Sociologi (1959)

Geografi (1961)

Praktisk pedagogik (1964)

Göteborgs högskola redan 1901, de senaste var geografi och praktisk pedagogik som tillkommit efter 1960. Sociologi var ursprungligen en del av nationalekonomin, men inrättades som eget ämne 1951. Det fanns ursprungligen en viss tvekan om pedagogik och psykologi skulle föras till den nya fakulteten, men så blev till slut fallet. Professuren i etnografi – inrättad 1955 - fördes först 1971 till samhällsvetenskapliga fakulteten.

Att regeringen valde att skilja ut ett samhällsvetenskapligt fakultetsområde måste betraktas mot bakgrund av efterkrigstidens samhällsutveckling. Det fanns på politiskt håll stora krav på ökad kompetens inom olika samhällsområden, vilket bland annat tagit sig uttryck i att det 1944 etablerats en ny utbildningsorganisation – Socialinstitutet – för att försörja den kommunala sektorn med tjänstemän, och på 1950-talet tillkom en rad samhällsvetenskapliga lärostolar.

Från statens sida var intresset i hög grad inriktat på behovet av forskning. År 1942 hade Statens råd för samhällsforskning etablerats. Motivet för det nya forskningsrådet var att samhällsforskningens nya, kvantitativa metoder krävde helt andra resurser än den humanistiska forskningen. Jörgen Westerstahl, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet från 1952, sammanfattade samhällsvetenskapens träffande karaktär när han i ett remissvar skrev:

”Samhällsvetenskap studerar hur teknikens resultat, de materiella resurserna, utnyttjas i samhället. Kunskap, och just aktuell kunskap blir alltmer oundgänglig i samma mån som den tekniska utvecklingen allt påtagligare och snabbare påverkar samhället.” (citerat efter Lindberg & Nilsson, 1996:166)

CITATET SPEGLAR PÅ ett typiskt sätt både tidens framstegstro och samhällsvetenskapens möjlighet att bidra till samhällets utveckling. Det ställde i sin tur krav på forskningens aktualitet och relevans. Femtio år senare kan det förefalla underligt att betoningen av aktualitet och samtid kunde uppfattas som något nytt. Men det är då viktigt att erinra sig att flertalet traditionella universitetsämnen inom humaniora vid den här tiden var historiskt inriktade, exempelvis litteraturhistoria eller konsthistoria, och att även ett ämne som statskunskap i hög grad handlade om politisk historia.

Det kan diskuteras vad inrättandet av en samhällsvetenskaplig fakultet i ett vidare perspektiv egentligen innebar. Till stor del var det nog främst en symbolhandling.

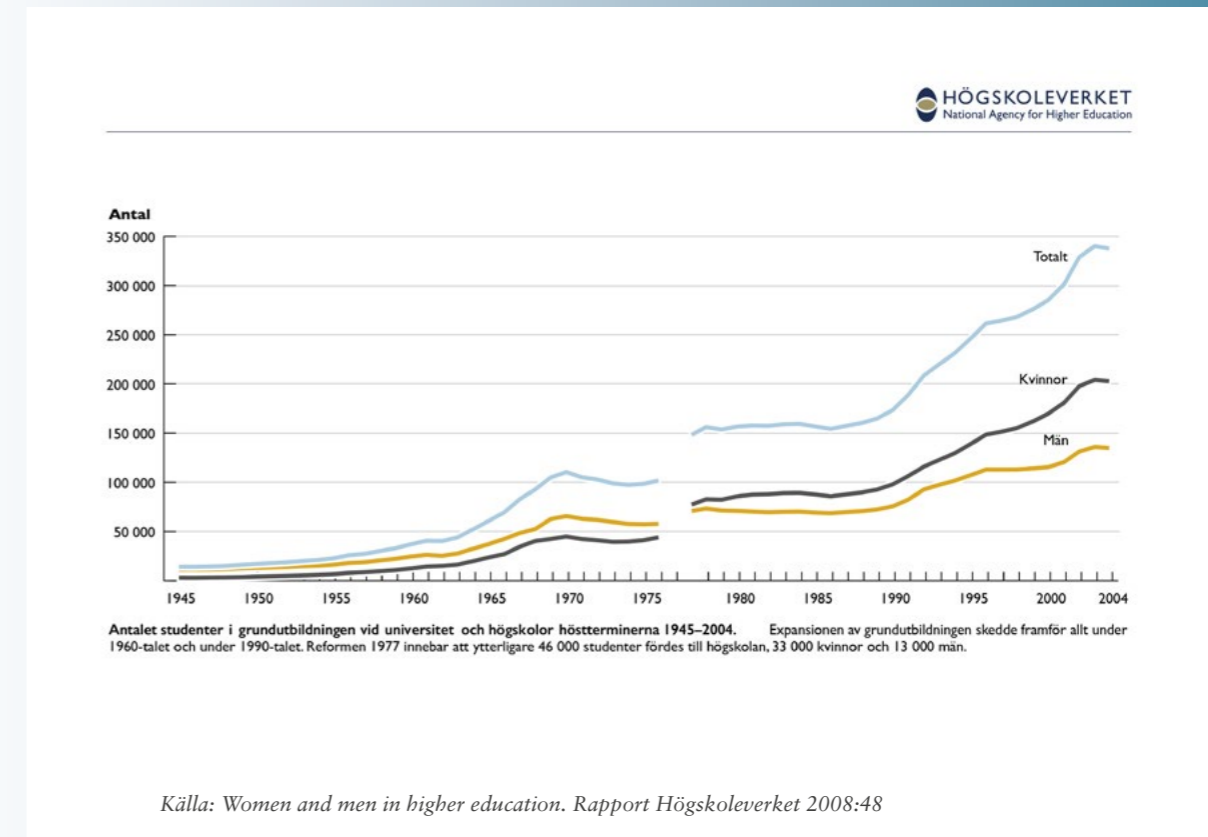
Det var ett sätt att peka ut det gemensamma hos ett antal ämnen, kanske också att få dem att närmare samverka. Det ska hållas i minnet att en fakultet på 1960-talet knappast kan betraktas som en egen organisation utan fungerade främst som ett diskussionsforum för ämnesföreträdarna, där dekanens roll i första hand var ordförändens. Det hindrade givetvis inte att det kunde vara platsen att utveckla nya idéer om forskning – men för fakultetens institutioner var det istället studenterna som stod i fokus.

Skaror av nya samhällsvetarstudenter

När jag började mina studier i statskunskap 1965 var jag långt ifrån ensam. Tvärtom var det många som samtidigt for till Kallebäck för det som kallades introduktionssammanträdet. På samma sätt var det i många andra ämnen. Att det fanns ett stort intresse att studera samhällsvetenskapliga ämnen framgår redan av studerandestatistiken för fakultetens första år. 1964 fanns det 2 213 samhällsvetarstudenter och 1826 studenter i humanistiska ämnen. Skillnaden kan verka liten men man måste då påminna sig att det fanns betydligt fler humanistiska ämnen att studera än det fanns samhällsvetenskapliga.

Den verkligt stora studenttillströmningen kom de därpå följande åren. År 1969 fanns det 14 000 studenter i de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena i Göteborg. Den kraftiga ökningen som framför allt gällde samhällsvetenskap var givetvis inte unik för Göteborgs universitet – och inte bara i samhällsvetenskap. Den officiella statistiken visar på en generell uppgång från 50 000 till 100 000 studenter på svenska universitet mellan 1965 och 1970. Det var efterkrigstidens stora ungdomskullar som nu sökte sig till högre utbildning. Det fanns fortfarande en viss övervikt för män men 1975 hade det skett en utjämning mellan andelen kvinnliga och manliga studenter.

Den stora tillströmningen skapade en ny situation för institutionerna som inte hade någon vana att ta emot så många studenter. Det rädde ofta brist på både lokaler och lärare. Till det kom att det vid den här tiden inte fanns någon spärr och inget krav på förhandsanmälan utan det var möjligt att registrera sig som student i ämnet vid introduktionen. Innebörden var att det kunde vara ganska kaotiskt alldeles i början av terminerna innan det gjorts gruppindelningar och schemat anpassats till tillgängliga lokaler. Storföreläsningar fick ibland förläggas till biografier och så

kallade extra lärare måste anställas. Bristen på lärare fick dessutom ibland kompenseras med att studenter på en högre nivå fick undervisa studenter på en lägre nivå. Hur vanligt det senare var är svårt att säga, men jag vet i alla fall att jag som så kallad trebetygsare var med och handledde tvåbetygsuppsatser.

1960-talets studentökning satte också en stark press på hela det svenska universitetssystemet som inte var organiserat för att hantera ett så stort antal studenter. Eftersom universiteten vid den här tiden var nationellt reglerade blev det en rikspolitisk fråga. Regeringens ambition var att modernisera och effektivisera universitetsutbildningen. Inom universitetskanslersämbetet tillsattes 1966 en arbetsgrupp för att utreda utbildningens former. Den presenterade 1968 sitt förslag där nyckelorden var fasta studiegångar och yrkesanknytning. Avsikten var att modernisera utbildningen och göra den effektivare.

Förslaget fick omedelbart kritik bland annat för att det var anpassat till näringslivets behov och inte samhällets. Fria studier skulle ersättas av styrda och utrymmet för kritisk analys ersättas av konkurrens. Kritiken som bland annat tog sig uttryck i den så kallade kårhusockupationen i Stockholm 1968 begränsade sig i Göteborg till intensiva debatter på Studentkåren, men också på ämnesinstitutionerna.

EFTER EN UPPFÖLJANDE utredning och en remissomgång kom den dåvarande utbildningsministern, Olof Palme, att 1969 lägga ett något modifierat förslag kallat PUKAS (Palme UKAS). Inriktningen på studiegångar låg fast men alternativen var fler. För verksamheten var emellertid det viktigaste att det nu skapades en tydligare ordning för universitetsutbildningen.

En annan åtgärd som kom att få effekter särskilt inom samhällsvetenskapen var tillkomsten av de så kallade Yrk-kurserna. Det var en ny typ av yrkesinriktade högskoleutbildningar på en termin som skulle överbrygga från en generell universitetsutbildning till ett yrkesområde. Kurserna var poänggivande men de skulle ligga i slutet av utbildningen. Genom att benämnas teknik skulle de locka studenter.

År 1971 startades således utbildningar i bland annat administrativ teknik, arbetsmarknadsteknik, informationsteknik samt u-landsfrågor och biståndsteknik. Kursernas inriktning speglar i hög grad 1970-talets syn på framtidens arbetsmarknad. Kurserna var mycket eftersökta och öppnades även som ett slags vidare utbildning för den nya kvotgruppen 25:4 – de som fyllt 25 år och hade fyra års dokumenterad yrkesverksamhet. Mitt första arbete var extra lektor i informationsteknik som

då låg vid statsvetenskapliga institutionen och jag minns särskilt hur produktivt det var att undervisa grupper med både traditionella studenter och studenter med yrkeserfarenhet. Yrk-kursernas utvecklades åt olika håll. Informationsteknik växte med tiden ut till en ämnesutbildning medan administrativ teknik kom att bli en av universitetets mest eftertraktade uppdragsutbildningar.

Demokratisering och förändrad organisation

De nya utbildningspolitiska besluten innebar att universitetsorganisationen fick en fastare struktur. Fortfarande var dock verksamheten i huvudsak nationellt reglerad. Det gällde inte bara tjänster utan även utbildningarnas inriktning. I princip skulle studieplaner vara godkända av det 1964 inrättade Universitetskanslerämbetet (UKÄ) och inga nya utbildningar fick starta utan dess godkännande.

De alltmer komplexa beslutsprocesser som följde av universitetens expansion ställde nya krav på insyn. Det var inte längre bara professorerna som skulle vara engagerade utan det tillkom en helt ny kader av lärare. I den situationen initierade UKÄ en försöksverksamhet med vad man kallade nya samsamarbetsformer (FNYS).

Försöket innebar att olika modeller för lärar- och studentinflytande på institutionsnivå prövades. Eftersom detta kom igång ungefär samtidigt som den politiska studentkritiken var stark kom det att innebära intensiva diskussioner, inteminst på de samhällsvetenskapliga institutionerna. Jag minns det framför allt från psykologiska institutionen där debattens vågor gick höga i slutet av 1960-talet, men enligt universitetets jubileumsbok var det på sociologiska institutionen som debatten var som mest intensiv genom att studentopinionerna ofta kvar knutna till olika politiska vänstergrupper (Lindberg &

Nyordningar

PUKAS

YRK

UKÄ

FNYS

MBL

Nilsson, 1996:25). Kravet på medinflytande påverkades givetvis av vad som hände i samhället i övrigt. Efter mycket diskussion hade riksdagen 1976 beslutat om medbestämmandelagen (MBL). Året därpå kom det formella beslutet om studentinflytande på universiteten. Det handlade då inte bara om att inrätta institutionsstyrelser där lärare och studenter hade säte och stämma utan framför allt om en ny beslutsordning för universiteten. Verksamheten moderniserades för att kunna svara mot kraven på en effektiv beslutsorganisation. Samtidigt fick universiteten möjlighet att själv bestämma över sina utbildningar.

I den nya organisationen kom företrädare för så kallade allmänna intressen in i många beslutsorgan, medan professorerna fick se sin ställning försvagad. En konsekvens var att fakulteterna upphörde som kollegiala beslutsorganisationer. I och med att antalet ämnen blivit fler och att inte bara professorer utan även ordinarie universitetslektorer fått säte i fakulteten fungerade de allt sämre som beslutsorgan. Nu skapades istället fakultetsnämnder och så kallade linjenämnder med studentrepresentation, där de förra ansvarade för forskarutbildning och de senare för grundutbildning. I linjenämnderna som hade ansvar för olika ämnesområden ingick dessutom företrädare för yrkeslivet.

"Inkommande enheter"

Medan den nya beslutsorganisationen gällde hela universitetet kom en annan förändring 1977 att särskilt påverka den samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg. Det handlade om att ett antal fristående statliga högskolor inlemmades i fakultetsorganisationen. Formellt var det ett nationellt beslut om att högskolorna skulle ges en status motsvarande universitet, men i Göteborg kom det även att innebära att de gjordes till en del av universitetsorganisationen. Ett första steg i att integrera fristående högskolor i universitetet hade emellertid tagits redan 1971 då den tidigare självständiga Handelshögskolan integrerades i samhällsvetenskapliga fakulteten.

Handelshögskolan i Göteborg hade grundats 1923 i syfte att skapa en praktisk studiegång för dem som ville ägna sig åt merkantila yrken. Verksamheten hade byggts ut med professorer inom olika ekonomiska områden och i juridik. Skolan drevs av en stiftelse, men när man i början av 1960-talet ville bygga ut verksamheten saknades resurser. I den situationen kom Handelshögskolan 1961 att förstatligas utan att villkoren för utbildningen nämnvärt ändrades. Påverkad av de

pågående förändringarna under decenniets senare del kom det upp en diskussion om samordning med universitetet. Vid samhällsvetenskapliga fakulteten fanns sedan länge nationalekonomi som ämnesområde men det hade också tillkommit viss företagsekonomisk utbildning. En samverkan skulle stärka området, menade den utredning som prövade frågan. Samtidigt pekade man på att utbildningarna vid Handelshögskolan skulle kunna breddas i kontakt med andra universitetsämnen.

Beslutet blev att Handelshögskolan avvecklades som organisation och att dess utbildning och forskning blev en del av samhällsvetenskap. Handelshögskolans lärarkår var en stark motståndare till sammanslagningen och i historieskrivningen har man även menat att skolan lades ner "av vänsterpolitiska skäl" (Handels jubileumshäfte vid åttioårsjubileet 2003). Det är möjligt att det fanns politiska argument, men det mesta talar för att det snarast var tidens svaghet för att skapa stora enheter som var drivande, alltså samma idéer som senare låg bakom införlivandet av den stora gruppen högskolor 1977.

DE ENHETER SOM blev en del av samhällsvetenskapliga fakulteten 1977 var Socialhögskolan, Lärarhögskolan, Förskoleseminariet, Seminariet för huslig utbildning och Journalisthögskolan. Övriga inkommande högskolor som Musikhögskolan, Scenskolan, Konstindustriskolan och Valand blev istället grunden till Sveriges första konstnärliga fakultet.

Av de enheter som lades ihop med samhällsvetenskap kom Lärarhögskolan att i stort sett behålla sin struktur genom att den blev grunden i ett utbildningsvetenskapligt område, dit även Förskoleseminariet, Seminariet för huslig utbildning samt den pedagogiska institutionen fördes. Området var formellt underställt samhällsvetenskapliga fakulteten med hade i praktiken sin egen administration.

Socialhögskolan och Journalisthögskolan blev formellt institutioner vid fakulteten. Socialhögskolan hade startat som Socialinstitut 1944 och blivit högskola 1964, Journalisthögskolan inrättades som ett institut 1962 och blev högskola 1967. Socialhögskolan blev nu Institutionen för socialt arbete. År 1983 avknoppades den särskilda förvaltningslinjen till en egen institution – Förvaltningshögskolan. För båda ämnena handlade det om att snarast få en formell forskningsanknytning, i praktiken att få en professur i ämnet. Så blev det också: professuren i socialt arbete kom 1978 och en professur i offentlig förvaltning 1984.

Lärarhögskolan, tidigare i Mölndal

Journalisthögskolan, tidigare på Värmlandsgatan

Socialhögskolan, tidigare på Kapellgången

Handelshögskolan, Vasagatan

Bilder, klockvis från övre vänstra: Rolf Broberg, Lars-Olof Karlsson, Kerstin Gidsäter, Qewcon (Wikimedia)

Journalisthögskolan hade en annan situation som en betydligt mindre enhet. Den professur i massmedieforskning som inrättades 1981 knöts till statsvetenskapliga institutionens avdelning för medie- och kommunikationsutbildning, men när den senare och Journalisthögskolan bildade den gemensamma institutionen JMG år 1990 förde den dig. Året därpå inrättades dessutom en professur i journalistik.

Andra professurer som tillkom under dessa år var arbetsmarknadssociologi 1977 och Freds- och utvecklingsforskning 1983. Medan den förra var knuten till ämnesinstitutionen sociologi öppnade den senare ett nytt ämnesområde i gränslandet mellan nationalekonomi och statsvetenskap. Under de därpå följande åren tillkom en rad nya professurer, bland annat biblioteks- och informationsvetenskap, handikappforskning och vårdpedagogik.

Åren efter 1977 var på många sätt början på något helt nytt. Visserligen var inrättandet av professurer fram till 1993 en fråga för utbildningsdepartementet, men på andra områden avreglerades verksamheten och universitetet fick successivt ett större självbestämmande, främst i fråga om utbildningarnas innehåll. Det medförde överlag ett större engagemang.

SOM STUDIEREKTOR UNDER det mesta av tiden fram till början av 1980-talet kunde jag känna hur förändringarna öppnade helt nya möjligheter till kursutveckling. Där man tidigare känt sig relativt låst blev det efter hand helt nya möjligheter. I andra riktningen gick den nya ekonomimodell för utbildningen som infördes 1993. Nu blev det avräkning efter antalet helårsstudenter och helårsprestationer. Därmed introducerades ett marknadstänkande som i och för sig skapade ekonomisk ordning men vars konsekvenser för utbildningskvaliteten nog kan diskuteras. Inom samhällsvetenskap med sitt stora studentantal - och den ökning som skett det senaste decenniet - fungerade det trots allt bättre än på andra håll.

Lärares och forskares kontakter med själva fakultetsorganisationen var trots de många ändringarna ganska begränsade och de större organisationsförändringarna märkte man inte av mer än ryktesvis. Inte förrän det i mitten på 1980-talet efter intern omorganisation skapades fakultetskanslier placerade ute i verksamheten blev det för mig som lärare lite tydligare hur organisationen fungerade. Att få ett väl fungerande kansli mitt i verksamheten bidrog också till en ökad känsla för en gemensam fakultet och ett större intresse att vara med i den verksamheten.

Forskarutbildningen och forskningen

När samhällsvetenskapliga fakulteten bildades var det inte så mycket tal om utbildning till forskare. I fakultetens ämnen fanns det knappast några kurser. Det gällde att skriva en avhandling oftast under överinseende av ämnesföreträdaren. Avhandlingar gavs graderade betyg och en godkänd avhandling resulterade i en doktorsgrad. Men 1960-talets förändringar av högskoleutbildningen berörde även forskarutbildningen.

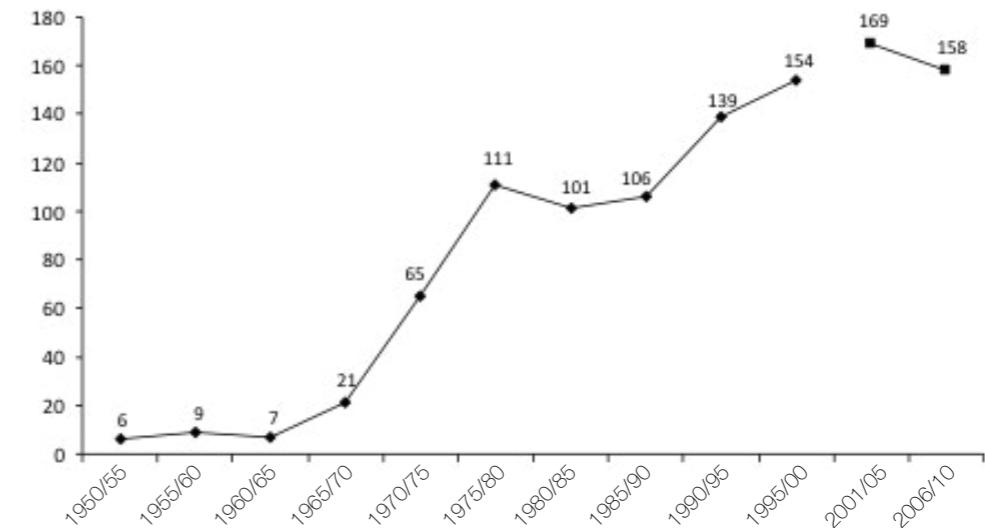
År 1969 avskaffades den gamla doktorsgraden och ersattes av en doktorsexamen och de graderade betygen upphörde. Dessutom skulle det bli en utbildningsgång på 160 poäng. Uppstyrningen låg i linje med vad som samtidigt beslutades i fråga om grundutbildningen, men väckte betydligt mindre debatt. En trolig förklaring var att det till en början hade en förhållandevis liten effekt. Det tog tid för fakultetens ämnen att ställa om. Som doktorand på 1970-talet märkte man förhållandevis lite av förändringen, även om kurser efter hand började erbjudas. Förändringstrycket på institutionerna ökade dock efter 1977 då forskarutbildningen fick ett eget anslag som medförde krav på åtgärder.

Att förändringarna på sikt hade effekt är tydligt när man ser statistiken över antalet avhandlingar över tid. Visserligen är tidsjämförelser osäkra, eftersom det även finns en ökning av antalet forskarutbildningsämnen, men det kan knappast förklara hela ökningen efter 1970.

Allt talar för att det var nya rekryteringsmodeller, planerat kursutbud och effektivare handling som bidrog till att det blev fler avhandlingar. Det var särskilt vissa ämnen – pedagogik, psykologi och företagsekonomi – som under åren fram till mitten av 1990-talet ligger särskilt högt. Den nedgång som därefter sker är en effekt av den organisationsförändring som skedde 1999. Om vi bara ser till den nuvarande fakultetens ämnen ligger antalet avhandlingar det senaste decenniet på en hög och stabil nivå.

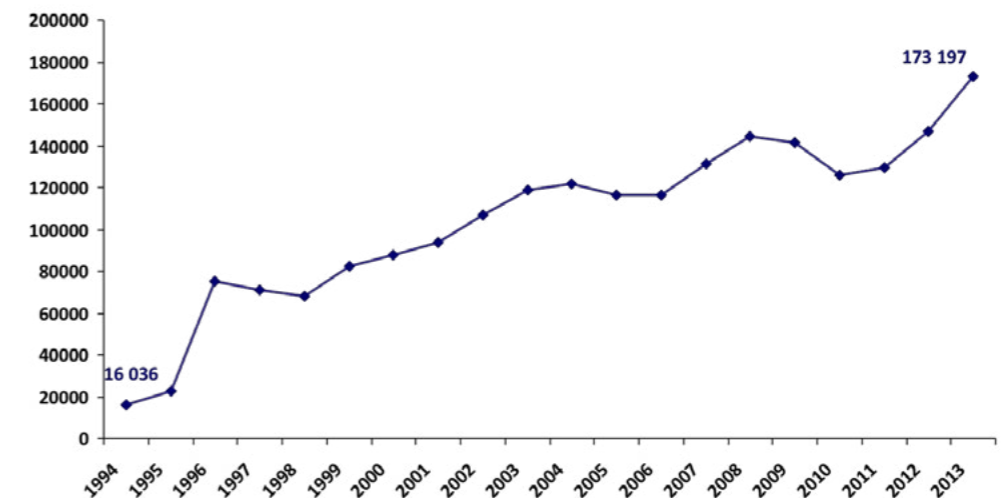
När samhällsvetenskapliga fakulteten bildades var en av avsikterna att stimulera forskning om samhället. Samtidigt var mängden kvalificerade forskare begränsad. I varje ämne fanns det vanligen bara en professur och till den möjligen ett antal docenter. Dessutom medförde den stora studenttillströmningen att många fick prioritera undervisning före forskning. En konsekvens var att forskningen blev

Avhandlingar/doktorsexamina i samhällsvetenskapliga ämnen 1950 – 2014 (antal)

Anmärkning: Statistiken t o m 1995 är hämtad från Lindberg & Nilsson (1996:474) och avser avhandlingar på hela det samhällsvetenskapliga området. Från och med 2001 avser redovisningen doktorsexamina på den nuvarande samhällsvetenskapliga fakulteten.

Externa forskningsmedel 1994 - 2014

Källa: Samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet

personberoende och bestämd av vilka resurser ämnesföreträdaren hade möjlighet att dra in.

Ämnena pedagogik och statsvetenskap var framgångsrika under 1970- och 1980-talen med betydande externa resurser, men det var egentligen först efter 1990 som forskningen inom de ämnen som idag bildar samhällsvetenskapliga fakulteten verkligen expanderade. Mellan 1994 och 2014 har fakultetens externt finansierade forskning tiodubblats i löpande priser. De som stått största ökningen är psykologi och statsvetenskap. Även den ökande andelen externa medel illustrerar en förändring av fakultetens villkor. En bit in på 2010-talet svarar dessa för nästan 40 procent av fakultetsekonomin. Det är samtidigt resurser som ofta är mindre beroende av vad fakulteten gör och mer styrs av kompetens och intresse bland institutionernas forskare. Som dekan under första hälften av 2000-talet blev jag allt mer uppmärksam på att en fakultets utveckling idag handlar om att stimulera forskare att söka medel. Det är en klar motsats till de villkor som gäller i grundutbildningen där den traditionella medelsfördelningen fortfarande är avgörande.

Samhällsvetenskap blir en av tre fakulteter

Om vi ser till samhällsvetenskapliga fakultetens förändring finns det några tydliga faser. Fram till mitten av 1970-talet handlade det om att hantera den stora studenttillströmningen och därefter att utveckla fakultetens utbildningsprofil. Den senare underlättades av ändrade regelsystem som möjliggjorde för fakulteten att själv besluta om utbildningarnas inriktning. Under 1980-talet expanderade fakultetens forskning som under 1990-talet blommade ut i form av en kraftig ökning av de externa forskningsanslagen.

År 1993 är på många sätt det stora förändringsåret. I det beslut om organisations- och beslutsstruktur som då antogs fick fakulteterna det ekonomiska ansvaret för institutionerna inom sitt område samt hela personalansvaret i vilket ingick inrättande, omprövning och tillsättning samt personal- och lönepolitik. Det innebar att fakulteten fick ett större inflytande också över forskartjänsterna. Därmed kunde fakulteterna i högre grad påverka forskningsprofilen. Som prefekt och senare dekan var det spännande att under perioden följa den praxis som växte fram i olika ämnen. Senare har beslutsorganisationen ändrats men den tyngd som fakulteterna fick genom besluten i början av 1990-talet har i huvudsak behållits.

Men det går också att beskriva samhällsvetenskapliga fakulteten i ett organisatoriskt perspektiv. Det kan då konstateras att det finns en brytpunkt i mitten av 1980-talet. De två föregående decennierna stod för en ständig expansion av verksamheten först i form av de egna institutionernas tillväxt och sedan genom att tidigare fristående enheter lades in under fakulteten. Expansionen hade inte skett utan problem och förhållandet till den tidigare självständiga Handelshögskolan kunde ibland uppfattas som något frostigt. Det hindrade dock inte att samhällsvetenskapliga ämnen som nationalekonomi och geografi kunde gå samman med motsvarande handelsämnen i gemensamma institutioner. Som lärare och forskare med nära samverkan med Handelshögskolan märkte jag inget problem med samverkan.

Företrädare för den tidigare Handelshögskolan sökte vidmakthålla skolans identitet och det bildades en stiftelse med externa intressenter för att tillvarata utbildningsprofilen. Efter hand kom skolans självständighetssträvan till uttryck i organisationsförändringar. År 1984 inrättades inom fakulteten en särskild styrelse för vad som nu på nytt kallades Handelshögskolan, år 1990 bildade fakulteten två sektionskollegier – ett för samhälls- och beteendevetenskap och ett för ekonomi – och 1993 delades fakulteten i tre fakultetsnämnder, senare tre sektionsnämnder, där den tidigare nämnden för samhälls- och beteendevetenskap nu blev en samhälls- och en utbildningsvetenskaplig nämnd. År 2000 skedde den slutliga delningen av den gamla samhällsvetenskapliga fakulteten.

DEN UTVECKLING SOM skedde var sannolikt den enda rimliga. De många administrativa ändringarna av beslutsorganisationen som skedde mellan 1985 och 2000 var tecken på att samverkan inte riktigt fungerade. Det handlade inte bara om Handelshögskolans strävan efter självständighet utan också om att verksamheten hade blivit för stor och för otydlig.

När jag blev dekanus på det som då blivit den samhällsvetenskapliga restfakulteten var det en överskådlig verksamhet, där det var möjligt att lära känna en stor del av de anställda. Att det blev en skilsmässa utan någon bitterhet underlättade också den fortsatta samverkan mellan de tre nya fakulteterna.

Ser vi på utvecklingen i ett större perspektiv kan fakultetsdelningen uppfattas så att det nu var två ”inkommande enheter” – Handelshögskolan och Lärarhögskolan – som på nytt blev egna enheter och att den samhällsvetenskapliga fakulteten idag liknar den som bildades 1964. Men den bilden haltar. I själva verket innebar

uppdelningen att den gamla samhällsvetenskapliga fakulteten kom att återlätas på två av sina klassiska ämnen: nationalekonomin gick med till Handelshögskolan och pedagogiken till den nya Utbildningsvetenskapliga fakulteten.

En samlad fakultet

När jag skriver dessa rader sitter jag på femte våningen i mediehuset på Campus Linné. Jag har bara ett par minuters väg till fakultetskansliet och till globala studier och högst fem minuter till psykologhuset. Till de samhällsvetenskapliga institutionerna i Campus Haga har jag mindre än tio minuters promenad. Den närhet som idag finns mellan fakultetens institutioner är kanske trots allt något av det viktigaste som hänt under de femtio år som gått sedan samhällsvetenskapliga fakulteten etablerades. Att det dessutom är mycket nära till både Handelshögskolan och utbildningsvetenskap är ett ytterligare plus för hela ämnesområdet.

Den som idag studerar den karta över Göteborgs universitet som studenterna brukar få kan faktiskt se att det finns en samhällsvetenskaplig fakultet. Det är en helt annan situation än den jag upplevde för femtio år sedan när institutionerna var spridda över hela staden. Men det är inte detsamma som att man ägnar fakulteten något intresse. Och det är givetvis rätt: studenterna ska ägna sig åt sina ämnen och fakultetens ansvar är att de ämnen de studerar håller hög kvalitet. Att fortsätta den vägen är ett bra avstamp för ytterligare femtio års samhällsvetenskap. ∞

Referenser

Historien om Göteborgs universitet (2012). Göteborg: Göteborgs universitet.

Lindberg, Bo, Nilsson, Ingemar: Göteborgs universitets historia Band 1-2 (1996). Göteborg: Göteborgs universitet

Utvärdering av arbetet med breddad rekrytering till universitet och högskolor. Rapport Högskoleverket 2007:43

Women and men in higher education. Rapport Högskoleverket 2008:48

Campus Linné

Campus Haga

Bilder: Göteborgs universitets bildbank

Universitetets roll och plats i samhällsdebatten

Marie Demker, prodekan

Universitetet som institution är unikt. Universitetet vårdar en intellektuell skatt, en kunskap och ett sätt att tänka. Detta kunskaps- och bildningsförvaltande sker i grund och botten utan egenintresse, alltså utan tanke på vinster, utdelning till aktieägare, popularitet, kundomdömen eller maktambitioner. Dock, genom att universiteten blir alltmer marknadsanpassade smyger sig hela tiden detta tänkande in i styrningen och organiseringen av universiteten, ofta helt i onödan.

Jag åhörde nyligen en diskussion om en kollektiv nytthet som förvaltas av universitetet. Tack vare att universiteten tvingats in i en styrningsmodell där alla enheter skall köpa och sälja tjänster av varandra så hamnade normalt sett förnuftiga människor, med känsla just för det gemensamma bästa, i en argumentation som

gick ut på att man skulle öka inslaget av prislappar och betalning i systemet. I den här gruppen drevs kollektivt fram vidareutvecklingen av ett system som ingen i gruppen skulle ha infört om de hade fått bedöma systemet från början, så att säga bakom okunnighetens slöja.

Genom att på olika sätt motstå eller hantera den typen av utveckling och istället stå upp för vad som ibland kallas ”eviga värden” och genom att visa på sin egen betydelse i andra avseenden än att vara lönsamt kan universitetet leva upp till sin väsentliga demokratiska roll. Rollen är att vara samhällets reservoar för nödvändig kunskap, sans, måtta, förnuft och insikt om sanningens bräcklighet och människans ofullkomlighet.

Denna demokratiska roll för universitetet är inte så gammal som man kan tro. Däremot har idén om akademien som en samhällets ankarplats och ett rum för reflektion gamla anor. Men universiteten och högskolorna som vi känner dem hade istället tidigt en roll som fostrare av män i staten, ja, just män i staten. Det tog ett tag för kvinnor att få den platsen.

Det är kanske framförallt efter andra världskriget som forskning och utbildning har setts som ett demokratiseringsinstrument. Först efter erfarenheten av förintelsen, av diktaturer vars värden förstörde samhällen och krossade individer, först då kunde forskning och utbildning ses som användbara politiska medel för ett gott samhälle präglad av demokratiska värden, öppenhet och rationalitet.

DÄRMED INTE SAGT att det moderna universitetet inte bygger på gamla traditioner. Men t ex i vårt land lever uppdragen att utbilda för arbetsmarknaden, gynna innovation som leder till ekonomisk utveckling, utföra forskning som är relevant för mänskligheten och föra ut det historiska kunskapsarvet sida vid sida och är inte alltid helt lätta att förena. Men, åtagandet att vårda och förvalta ett kunskapsarv och en bildningstradition upplevs av oss inom akademien som avgörande för allt det andra.

Jag menar alltså att universitetet som institution är unikt i det avseendet att man vårdar och utvecklar ett arv av intellektualitet och systematiserad undersökning av världen runt omkring.

Samhällsvetenskap och humaniora skiljer sig till viss del från exempelvis de enheter inom akademien som i första hand sysslar med t ex teknisk utveckling, medicinsk tillämpning eller lagtolkning. Vetenskapen om samhället, människan och kulturen

fostrar en särskild intellektuell självreflektion, en särskild intellektuell karaktär som jag menar att dessa vetenskaper också har ett ansvar att förvalta INOM universitetet.

Vilken är då denna karaktär? Jag menar att den kännetecknas av en viss etisk hållning och en viss kunskapssyn som bygger på genomtänkta kunskapsteoretiska och kunskapssociologiska positioner. Vi behöver diskutera hur vi förhåller oss till varandra på en öppen samhällscen, hur vi skapar transparens i vetenskapens debatter, och föra ut att vetenskapen mindre bygger på sanningen med stort S och mer på tron på en bräcklig och felbar, men kollektivt förstådd sanning.

När jag under en lång följd av år undervisade doktorander i vetenskaplig metod brukade jag använda mig av en text av en filosof som heter James Montmarquet ("Epistemic Virtue" ur Mind 1987). Han diskuterar där vad vi kan kalla epistemiska dygder. Epistemologi är ungefär detsamma som kunskapsteori och en epistemisk dygd är alltså något som är befrämjande för sann kunskap. En kvalitet hos en individ eller ett system som är ett bra medel för att söka sanningen alltså.

MONTMARQUET MENAR ATT många samvetsgranna ansträngningar att söka sanningen är meningslösa eftersom de genomförs av människor som är fördomsfulla, fundamentalister eller fanatiker. Ansträngningen, eller metoden om vi vill, är inte tillräcklig. Det krävs något mer för att uppnå den samvetsgrannhet som Montmarquet menar måste känneteckna ett intellektuellt arbete som skall ge resultat i form av kunskap som vi gör rätt i att lita på.

Han gör en liten katalog över epistemiska dygder som är en väg till den samvetsgrannhet som är ett nödvändigt villkor för sanningssökande. Viktigast är opartiskhet och därefter kommer intellektuellt mod.

Detta är normer vilka enligt Montmarquet bör reglera ett verkligt samvetsgrant sanningssökande. Normer som alltså bör känneteckna universitetets arbete både med att förvalta, utveckla och debattera den stora skatt av kunskap, metoder, data och frågor som vi har unik tillgång till.

Naturligtvis gäller detta våra relationer till det externa trycket – från bidragsgivare, medier, politiker och allmänhet. Men, vilket ofta glöms, detta är normer som vi också måste vårda mer internt. Universitetets unika roll undergrävs om vi själva gör de externa kraven och värderingarna till våra egna. Balansgången mellan goda prestationer, god kvalitet, originalitet och fritt tänkande är inte enkel i den tuffa

Opertiskhet

öppenhet för andra idéer	viljan att lära av andra och utbyte av idéer	brist på avundsjuka eller negativ bias mot andras idéer	stark känsla för sin egen ofullkomlighet
--------------------------	--	---	--

Intellektuellt mod

viljan att förstå och undersöka alternativ till de rådande idéerna	ståndaktighet när man utsätts för kritik, intill dess att man är överbevisad	viljan att falsifiera sina egna teser
--	--	---------------------------------------

miljö universitetet befinner sig. Vi saknar goda verktyg för att vårda vårt vetenskapliga ethos i våra egna forskargrupper, vid våra institutioner och fakulteter. Diskussionen bygger istället oftast på en inre motivation hos forskaren och läraren som tyvärr tas för given, men sällan ges näring. Frånvaron av de verktygen, och av ett starkt stöd för den hållningen, kan bli ett universitet som ser ut som ”innovationsföretag + industriskola”.

När vi pratar om universitetets tredje uppgift låter det som en prioritering, alltså tredje uppgiften, inte första eller andra. Men med ett förändrat samhälle, med digitalisering och globalisering, tycker jag att vi borde döpa om tredje uppgiften, och för övrigt helt utrangera begreppet samverkan, till förmån för *samhällsansvaret*. I vår forskning och utbildning har vi ett samhällsansvar – det är kollektivt men bärs upp av enskilda individer, forskargrupper och lärarlag.

Det samhällsansvaret är mycket bredare än vad många i debatten för fram. En del tror att det är att svara när den kände journalisten Niklas Svensson från Expressen ringer, sms:ar eller mejlar - och tycker antingen att det är fånigt eller viktigt. Men andra anser att det bara handlar om skapandet av en forskningspark full av avknoppningsföretag redo för börsen - och tycker antingen att detta är fånigt eller viktigt. För mig är det så självklart att det är båda delarna. Och en hel massa mer.

NÄR JAG VAR DOKTORAND och blev anställd efter en tid kvittrade jag något glatt om att jag nu var statstjänsteman. En senior lärare påpekade då ”du är inte statstjänsteman, du är en intellektuell, du har ett ansvar i samhället långt bortom tjänstemannens”. Det gjorde intryck på mig och har nog faktiskt följt mig som ett credo i min verksamhet vid universitetet. Vi skall inte förminska det vi gör för samhället i allt vi gör - vi vårdar, förvaltar, utvecklar och förfinar ett intellektuellt arv till båtnad för vår demokrati, här kan hämtas kunskap, ledarskap och vitterhet. Men då gäller det att vi inte låter vare sig oss själva eller universitetsidealet förflackas utan gemensamt upprätthåller de intellektuella dygderna, opartiskhet och intellektuellt mod.

För vi är unika institutioner i vår värld, tro mig.

Bild: Göteborgs universitets bildbank

Dekanlängd

Samhällsvetenskapliga fakultetsstyrelsen

Birger Simonson 2012 –

Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden

Helena Lindholm Schulz 2006 – 2012

Lennart Weibull 2000 – 2006

Lars Strömberg 1995 – 2000

Socialvetenskapliga sektionsnämnden

Inga Hellberg 1995 – 2000

Utbildningsvetenskapliga sektionsnämnden / fakultetsnämnden

Gudrun Balke 1997 – 2000

Gunilla Svingby 1995 – 1997

Ingemar Emanuelsson 1993 – 1995

Handelshögskolans fakultetsnämnd /

Ekonomiska fakultetsnämnden

Göran Bergendal 1997 – 2000

Gunilla Bornmalm Jardelöw 1995 – 1997

Anders Edström 1993 – 1995

Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden

Trevor Archer 1993 – 1995

Björn Hettne 1990 – 1993

Lennart Hjalmarsson 1988 – 1990

Bo Särllvik 1987 – 1988

Bengt Rundblad 1980 – 1983

Kjell Härnqvist 1978 – 1980

Ordförande i kollegiet för samhällsvetenskap

Kurt Grönfors 1971 – 1977

Kjell Härnqvist 1968 – 1971

Artur Attman 1964 – 1968

GÖTEBORGS
UNIVERSITET